

**A DIFFERENT
CONCEPTION
OF
TISHA B'AV:**

**THE DIALECTIC OF
EXILE AND
REDEMPTION**

M. Arthur Oles

HENRY JOSEPH COLLECTION OF GRATZ FAMILY PAPERS

(Cincinnati, 1958)

11. Henry Marks to brother Zanvil

Philadelphia, 1 Heshvan, 5529 (October 12, 1768).

Henry requests his brother to advise him of the exact date of their mother's death. He has not seen or heard from Zanvil in twenty-five years and asks him to write. Zanvil should also take care of their sister Leah and find her a good husband.

[The death of Henry Marks's mother is mentioned also in an English letter from Barnard Gratz to Michael Gratz, dated London, August 10, 1769. The date of her death is given there as Sivan, 1769. A possible explanation for the discrepancy in the dates lies in the fact that Henry Marks may have made a mistake in the Hebrew year, writing only one month after the New Year. The proper date then would be 5530 — November 1, 1769. Other names mentioned: Jonathan; Solomon Henry of London.]

12. Leizer ben Leib to Michael Gratz

Lancaster, 3 Ab, 5529 (August 6, 1769).

Leizer writes that he and Barnard Jacobs are carefully examining the Torah scroll with the aid of the very best European *tikkuné soferim* [the plural form of *tikkun soferim*, the model which the scribe, or *sofer*, uses in copying the Torah], and have already found five words missing. God knows how many more they will find. Leizer asks Gratz to make apologies on his behalf for his failure to write to Gratz's "dearest one." She knows that he cannot write English. He also wishes Gratz "a merry Tisha b'Ab" (fast of the ninth day of Ab).

Jonathan D. Sarwa, American Judaism (2004), 27

The most revealing of all accounts of Jewish Sabbath observance in the colonial period, however, comes from a missionary to the Delaware Indians named David McClure. Sometime in 1772 he spent a weekend in Lancaster, Pennsylvania, and went with a business order on Saturday to the home of Joseph Simon, a prominent Jewish merchant:

[Simon] said, "Gentlemen, today is my Sabbath, & I do not do business in it; if you will please to call tomorrow, I will wait on you." We observed that the same reasons which prevented his payment of the order on that day would prevent our troubling him the day following [Sunday]. We apologized for our intruding on his Sabbath, & told him we would wait until Monday. He replied, you are on a journey, & it may be inconvenient to you to wait. He went to call in his neighbor, Dr. Boyd, & took from his Desk a bag, laid it on the table & presented the order to the Dr. The Doctor counted out the money and we gave a receipt. The Jew sat looking on, to see that all was rightly transacted, but said nothing, & thus quieted his conscience against the rebuke of a violation of his Sabbath.

יוסף אומץ

תתפה

אותם ההולכים לסיול כל היום בחשעה כאב במנעלים וסבורים שהותר הדבר אחר חצות בודאי אחר שאינם מחאבלים כראוי לא יזכו לנחמה על דרך שישו אתה משוב וגו' כי אין שום היתר אפילו אחר ערבית עד הלילה. ולדעתי מנהג טעות הוה נשחרבכ משיבה לארץ שאין בה חיוב אחר חצות אכן העינויים לכל חענית צבור אין שום היתר עד הלילה.

תתפו

וגם הסיול בעצמו אפילו יחף הוא איסור גדול בחשעה כאב וכל שכן אותם השוחקים שבוראי אין זוכין לנחמה רק ישב ברד וירום או יחעסק בקניות ובדברים הרעים שבירמיה ולא יסיר האבל מלבו ומי שיושב כל היום על גבי קרקע לשריפת בית אלקינו יוכה לנחמה וישיש אתה משוב וכן נהנתי כמה שנים. על כן מי שיראת אלקים ננעה בלכבו לא יפסיק מלקונן כימים האלה על חורבן בית אלקינו ותפארתנו ונלות השכינה נפלה עטרת ראשנו והיינו לבושה ולכלימה ללעג ולקלס בין האומות והא ראייה אם אנחנו עור היום הולכים ברחובות קריה של נכרים קוראים אותנו כלכים ושאר נבלות וזורקים אותנו כטיט ובאבנים אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזר לנו ומשניח עלינו בכל יום ובכל עת ובכל שעה אי אפשר לנו שנוכל לעמוד מפניהם בנלות המר הוה כי קיים עלינו חמיר ה' הפיר עצת נויים כי הבטיח אותנו לא ירפך ולא ישחיתך. ובספר דרך חיים כתב אימתי משניח עלינו אם אנחנו עושים רצונו של מקום אבל אם אנחנו הולכים בשרירות לבנו מפני מה ישניח עלינו אדרבה ואדרבה הוא ישלח עלינו גוירות רעות ע"כ ראוי לבער המנהג הרע מקרכינו אותם הנערים ומשרתים שזורקים ומכין אחד לחבירו ומשמחים בחשעה כאב כאילו הוא יום טוב בבית הכנסת שלנו כשעת הקינות ומוטל להשניח על זה על הכמי ופרנסי הדור לנדרור נרר ולקנום וללקוח לאוחם פושעים כנופם ואל יהיה נשיאת פנים כדבר זה ירוע כל מי שיש בירו למחות ואינו מוחה וכו'.

①
"בתיקין אמתין
ושרורו"

הג"ה על פן רע עלי המעשה בישובים ובכפרים,
החצפות והקלות ראש שנעשים בתשעה
באב בבית הכנסת אין להם שיעור וערך, כל
המרבזה לעשות חצפות תרי זה משבח, זורקים זה
בזה באבנים וצורות ואין אחד מוחה בידם.
והלא ידוע איד שקה מיהודים בכרך גדול ביתר
צדיקים גמורים, והא ראיה אחר שהתגם
אנדרינוס קיסר העמידם סביב לגנתו כ"ב מיל
ועמדו קד כ"ב שנים ולא הסריחו ורמה לא היה
שולט בהם, ואפלו הכי נהרגו משום שלא התאבלו
על חרבן ירושלים. ואמרו רז"ל (תעניה לי ע"ב) מי
שלא מתאבל על חרבן ירושלים אינו זוכה לראות
בנחמות ירושלים. ובפרט בבית הכנסת שהוא לנו
למקדש מעט בגלות המר הזו, איד יתכן לשחוק
לעשות חצפות בבית הכנסת ליום שראוי
להתאבל. על פן כל פרנס או מנהיג או גבאי צדקה
שאינו גוזר בקנס לצדקה העושים שחוק וקלות
ראש בתשעה באב בבית הכנסת המה יתפסו
בעונם, על פן ראוי להשגיח על זה מאד. עד כאן
הג"ה:

ה' ית' א' אוב
2002
ה' ית' א' אוב
2002

נוהג כצאן יוסף

פ"י קאסני (180/181)

בקול בני ומפגין בילל"ה. על אלה אני בוכי וכו'. תסתר לאלם. כליל זה יבכוון. עד
אנא בכי' בציון. אז בחטאינו. תרחם ציון. ואומרים פסוקי' של נחמה. ומסיום ששון
ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה. ואח"כ אומרים ואתה קדוש. ואם הוא מ"ש אומרים
גם ויתן לך. אבל א"א ויהי נועם. ואומרים קדיש שלם בלי תתקבל מטעם שכתבתי לעיל.

י

דין נט"י בט"ב עיין בהלכות י"ב.

ז

בשחרית א"א תהלים. ואין מברכין על ציצית ואין מניחין תפלין ואפי' הש"צ
אינו מתעטף. ומתפללין כדרכו בשאר ימות השנה. אומרים קרוב"ץ אאביך ביום מלך.
והש"צ אומר ענינו קודם ברכת רפאינו. וא"א סליחות ולא תחנון. ולא אל ארך אפים אא"כ
הל ביום ה'. והטעם שא"א תחנון משום דאקרי מועד. ומוציאין ס"ת וקורין בפרשת
זאתחנן כי תוליד בנים. הכהן קורא עד ובכל נפשך. לוי עד מלבדו. ישראל עד כל הימים.
וקורין בלי נגינת טעם ואין עושין מי שבירך. אומרים חצי קדיש. ושאינו קדיש זה
מכל הקדישים שבכל ימות השנה שא"א אותם על המפטיר. משום דבשאר ימות השנה
המפטיר אינו ממנין הקרואים. אבל הכא המפטיר הוא ממנין הקרואים. והטעם שאין
קורין עוד רביעי למפטיר כדי שלא יתעלה למעלת ר"ח עמ"ש בהלכות קריאת ס"ת בשם
הזוהר. ומפטירין בירמי' אסוף אסיפם עד הנה ימים באים. ומסיים במגן דוד. והמנהג
העולים לס"ת קודם שמברכים ברכת התורה מברכים בלחש ברוך דיין האמת על
שמועה רעה שקורין בס"ת ונתקיים ביום זה. וגוללים הס"ת בשאר ימות השנה כישיבה
על הספסל ואומרים יהללו ומכניסין הס"ת להיכל ואומרים קנות וציונים ויושבים על
הקרקע כל זמן שאומרים קנות וקורין אותו בכבי' לא כמקצת אנשים ריקים שמרימים
קולם בשמחה בכל מיני זמר יסכר פיהם והם שלא להזכיר. ובמקצת מקומות שמחים
בכה"כ ומכים זה לזה קורא אני עליהם ותהי עוונותם על עצמותם וכמעט שכל התפלות
שהם מתפללים תועבה כי חדש ושבת קרא מקרא ומפני חטאינו גלינו מארצנו וכו' עד
מפני היר שנשתלחה במקדשך הרי שמערכין שמחת שבת וי"ם במקצת קנה לקיים
תדבק לשוני לחכי אם לא אוכרני ואם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי מכ"ש
ביום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה שנוטל כבוד מבית חיינו וזה' למרמס כחומר וטיט
חוצות שאין ראוי לאדם שיעלה שום מחשבה של שמחה כרעיונו ולא יזכר ולא יפקד
שום שחוק וקלות ראש רק קנה מבעי' ליה. ואין נותנין שלום זה לזה עד שישלימו
הקנות רק ישבו כמו שמתו מוטל לפניו ובשעה שאומרים קינות אסור לדבר דבר או
לצאת חוץ לכה"כ כדי שלא יסיה דעתו מן האבל.

תמיד היו להם מין עסקים שכאלה, שהיו מעין יום טוב. לזה היה יאָרצייט²⁷ של רבי
אחד, ולזה של רבי אחר, והנה יאָרצייט של משה רבנו.²⁸ והנה חנוכה, ראש חודש, עשרה
בטבת, ט"ו בשבט, פורים, שושן פורים, פסח, ל"ג בעומר, שבועות! בתשעה באב שפכו
דליי מים מתחת לגרבי המתפללים.²⁹ היו מכינים בערעלעך³⁰ כאלה, שאם נדבקו לזקן,
היה קשה מאוד להוציאם. החסידים עשו את זה אחד לשני, הבערעלעך הסתכנו
בשערות הזקן וכולם התפקעו מצחוק. אחר כך נהגו ללכת לבית הקברות. אבל שם גדלו
הבערעלעך, ושוב הסתכנו הבערעלעך בזקנים. תשעה באב היה אפוא יום של צחוק
ושעשועים;³¹ בט"ו באב³² — שוב סעודות, ולסליחות הראשונות³³ הכינו סעודה
מיוחדת — קרופניק.

אלה שנסעו לרבי לראש השנה, שתו יין ימים שלמים, מסיום התפילה ועד חצות
הלילה. כליל יום כיפור שרו, ובסוכות, בשמחת בית השואבה ובכל חול המועד,
השתכרו ושרו. וכל זה היה בביתו של אבא.

מחשבות
ל' יוני 180
ה'תק"פ
(180/181)
180-81

כרך 3 (ס' - ס"ג) 210 פ"א
פ"א 210 פ"א

נמנעו משערה-כאב בקאמנויץ ליום צחוק ומעשה שוכבתי? יש לשער, שהיתה בה השפעת השבתאים. הנועת שבתו צבי חדרה לפולין ואוקראינה, ואלה שנעו אחריה, בגלוי או בסתר, נהפך להם תשעה-באב ליום-טוב. ועל זה קובל ר' גדליה מסמיאטיש, בספרו "שאלו שלום ירושלים" (נכתב בשנת ת"ס 1699): "שבעתונותינו הרבים נתשללו ידיהם של הרבה אנשים חשובים, ואפילו חסידים ואנשי מעשה" — שאננם מקוננים על גלות השכיבה". (רשומות כרך ב', עמ' 492—93).

הרב י"ל הכהן מיימון מספר: דבר אחד הפליא אותי, כי דווקא בשעה שכל הקהל היו קוראים את הקינות מתוך יגון ואבל היו הילדים, ואחם גם רבים מבחורי בית-המדרש, ולפעמים גם אברכים מן החסידים, עוסקים בפעשי קוננים: מאספים קוצים וברקנים וזורקים אותם בפניהם של קהל הנאספים בבית הכנסת, פעם בפניו של פלוני ופעם בוקנו של אלמוני. אודה ולא אבוש: בהיותי בן שש-שבע השתתפת גם אני במשחק זה, וכשהייתי בן תשע תמהני, שאף אחד מן הקהל המתאבל, בהם רבנים חשובים והלמורי חכמים ואנשי מעשה, אינם מוחים כלל על כך, ומנחמים לנערים לנערים לעשות כרצונם. כששאלתי על כך את אבא, ענה לי, שאין זה כלל מנהג פרוץ, והמנהג כבר פשט בתפוצות ישראל, וכן נהגו באוקראינה, פודוליה ובסראביה. וכשאל אבי על זה את רבנו המלבי"ם, הסביר לי שזהו דבר שבמצויאות. נאמר: כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה — "זוכה ורואה" ולא "זוכה ורואה", כי כל המתאבל על ירושלים הרי בעצם האבל ובחור תוכו של היגון הוא זוכה ורואה היכף בשמחתה, כי האבל בעצמו מכניס תקווה בלבו, כי איצנו עוד תשוב לתחייה. ולכן אנו מניחים לילדים ולנערים שלנו להתגולל בעת הקינות, שיבינו כי גם בעת האבל יש לקוות לשמחה. ("קידת אבלי", "הצופה", ט' באב, תשי"ג).

מדרש"עצ ניסו להסביר את התופעה את הריקת החרולים, יש סבורים, שזהו שריר קל ממנהג עתיק של יעניי — לודש את הגוף בקוצים, שהשתלשל היה לבסוף נושא של תסחת הדעת מהצום והאבל. יש מייחסים זה לפסוק: "הייתי שחוק לכל עמרי" — כי עיסור קוצים לראש ולזקן, סימן לבו הוא וליריאתו (השוה): "עצרת הקוצים" לראש ישו באגרות הנוצריים) ויש מקורבים זה לדברי רבי מאיר מרוטנבורג בקינתו המפורסמת "שאלו שרופה באש":

עד אן עדיצתה תתי שוקנת פרוב תשקט,
ופני פרתו תליא כסו חרוליה.

גם בין הספרדים ניכרת בתשעה כאב במוקד הפוגה רבה לזמחה האבל. הקינות נאמרות בניגון ער יותר. מייחסים זה ללידתו של הגואל המסייכה רוח של עידוד בתוך כוס היגונים.

רגימה בחרולים
פני פרתו תליא כסו חרוליה (מתוך קינת מהר"ם מרוטנבורג "שאלו שרופה באש")
לחור מסכת היגון והיעניוים של תשעה-כאב התגובה בדרות האחרונים פרשה של ליצנות וקלות-ראש.

פשט המנהג בעדות אשכנז בעיקר, לקטוף בערב תשעה באב חרולים ולזרקם בשעת אמירת הקינות אל חור זקנם של אנשים מכובדים ולא מכובדים. החרולים למיניהם ושמותיהם השונים, נאחזים בקוננים ומסתובבים בשערות, וקשה להוציאם בלי "מלישה גדולה". בכמה מקומות נהגו גם לזרוק חרולים כאלה בשערות הנשים והנוערות, ועל כן זוכרחו אלה לחפות ראשו בלילה הזה. כשם שנהגו ילדים להפליג בערכי שבעות ליער ולשדה — להביא משם קניי-סוף, פרחים ועשבים, לפזרם בבית לכבוד החג ולעטר בהם את בית הכנסת, וכשם שנהגו בערכי הושענא רבה לצאת לנחלים וללקוט "ערכי-נחל" להבטיח — כך נהגו ילדים לצאת בערב תשעה באב אל מחוץ לעיר, לבית-הקברות וכדומה ולהביא שלל חרולים שגדלו שם למדי. "שעשועים" אלה נקטו גם גדולים, בין עדות החסידים נהגו מבוגרים לגלגל אלוונטיות רטובה ולזרקנה על ראשי המקוננים בבית הכנסת או "לירות" בחרולים גדולים, שיש בהם גם כדי לשרוט שרשם בפנים. בהערותיו של הרב יחיאל מיכל אפשטיין בספרו "קיצור השל"ה" (מאמצע המאה י"ז) מובא: "על כן רע עלי תמעשה כישובים וככפרים על החוצפות והקלות-ראש, שנעשים בתשעה באב בבית הכנסת, וכל המרכה לעשות חוצפות הרי זה משוכח, זורקים זה לזה כאבנים וצדירות, ואין אחד מוחה בידם".

יחזקאל קוטיק מספר בזכרונותיו (חלק א', סוף פרק ד) על חסידי קאמנוי, "שבתשעה-כאב היו שופכים בבית הכנסת דליימים מתחת לפוזמקואתיהם של המקוננים, וחיו "יורים" חרולים גדולים לוקני החסידים, — וכל הקהל היה מתגלגל מצחוק, וגם לאחר הקינות, כשהיו גוללים בסך לבית-הקברות, היו יורים חרולים מחדש לוקני האנשים. וכך

AND HE HATH KINDLED A FIRE IN ZION. It is written, A psalm of Asaph. O God, the heathen are come into Thine inheritance (Ps. LXXIX, 1). The text should have used a phrase like, 'Weeping of Asaph,' 'Lament of Asaph,' 'Dirge of Asaph'; why does it say, 'A psalm of Asaph'? It may be likened to a king who erected a bridal-chamber for his son which he plastered, cemented, and decorated; but his son entered upon an evil course of living. The king forthwith ascended to the chamber, tore the curtains and broke the rods; but [the son's] tutor took a piece of rod which he used as a flute and played upon it. People said to him, 'The king has overthrown his son's chamber and you sit playing a tune!' He replied to them, 'I play a tune because the king overturned his son's chamber but did not pour out his anger upon his son.' Similarly people said to Asaph, 'The Holy One, blessed be He, has caused Temple and Sanctuary to be destroyed, and you sit singing a Psalm!' He replied to them, 'I sing a Psalm because the Holy One, blessed be He, poured out His wrath upon wood and stone and not upon Israel. That is what is written, AND HE HATH KINDLED A FIRE IN ZION, WHICH HATH DEVOURD THE FOUNDATIONS THEREOF.

שפיכות לרעה שנאמר (ישעיה מכ כה) וישפך עליו חמה אפוי וביחזקאל כתיב (חוקאל ט ח) בשפךך את חמתך על ירושלים וכתוב ואיכה ב דו ישפך כאש חמתו והדין יכלה ה את חמתו שפך חרון אפוי.

ווצת אש בציון כתיב (יהלים עט א) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך לא הנה קרא צריך למימר אלא בני לאסף נהי לאסף קינה לאסף ומה אומר מזמור לאסף אלא קישל למלך שעשה בית חפה לבנו וסידה וכירה וצירה ויצא בנו לתרבות רעה מיד עלה המלך לחפה וקרע את הוילאות ושבר את הקנים ונטל פדגוג שלו איכוב של קנים ונהי מזמר אמרו לו המלך הפך חפתו של בנו ואת יושב ומזמר אמר להם מזמר אני שהפך חפתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו כך אמרו לאסף הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר אמר להם מזמר אני ששפך הקדוש ברוך הוא חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל הקרא הוא דכתיב ווצת אש בציון ותאכל יסדתיקה.

62 האשה נקנית פרק ראשון קדושין כ"א

ומכילוי לשה"ב שמכברו בדברו דברים טובים ונחומים וזמלאה ממיל עליו בלשון רכה מרצה לו לורך השעה שאין יסולין להפטרם אלא כיניעה זו ונמרת ירושלמי גרם מעשה בשעיה מעשה בחד שהיה מחיל לאביו פסוי פסוי פסע אחת אמר לו אביו מחן לך כל תורה אור אלה אמר לו סכא מה איכפת לך סחון ואכול כלומר לעום ואכול הראיה שקשה לו ושוב מעשה בחד שהיה סחון בריחיים והיה לו אב זקן ושלי המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך אמר לו בט אבא סחון ואני אלך סחון לעבודה המלך שאין לה קיבה : חמשה בני סחמי היה ליה לאביו סחמי אביו - ואפילו הכי כי סחמי היה קרי ר' אבא אבנא היה אביו ר' רב ופוחה לו ואיש מניח לחד מכמו ליק : אין אין - אשחא אשחא : איסתייעא מילתא בעדו נחן לפני שצין במדרש מוזר אחד שנספר

איסתייעא מילתא בעדו נחן לפניו שהבין ודרש מוזר לאסף אלהים באו גוים בנחלתך שלא היה מבין בו מקדש לכן ידרשו וי"מ שמקרא זה לבד דרש מוזר לאסף קינה לאסף מיבעי ליה ודרש שאמר אסף שירה על שכינה הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים שבביתו ומזך כך הוה פליטה משאל שאלמלא ק לא נשתייר משנתי ישראל שרד ופליט וכן הוא אומר כלל ה' את חמתו וילת אש בזיון כך פירש בקונטרס אך יש במדרש שאסף אמר שירה על שטנבו בלחך שטריה משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מן הכרוב ונפל כהה לבאר והיה מלשפחה וטובה עד שבאחה שפחה המלך לשאוב וכדה כלי של זהב ונפל ארסו כלי עם החמלה הראשונה לשורר ואחריה עד עכשו לא הייתי סבורה שיולא שפך ארס כרי שאף של חרס מן

העולמים אם אין לי מעשים טובים עשה בשביל חסדיו של דוד מיד ירדה האש. ואם אין אתה למד טכאן פסוק מלא הוא אירוטסך ה' כי דלחני וגו' ח' חלית משאול נפשי : קמה האתה תבנה לי בית וכתוב ילא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת כיון ששמע דוד כך נתיירא אמר דרו נפסלתו מלבנות בית המקדש. א"ר יהודה בר' אלעאי אמר לו הקב"ה דוד אל תירא חייך כי הם לפני כצביו וכאיל לכך נאמר שפכת ארצה ואין ארצה אלא צביו ואיל שנאמר יעל הארץ תשפכנו כמים. ד"א חייך הם לפני בקרבנות דכתיב כי דמים רבים שפכת לפני ואין לפני אלא קרבן שנאמר יושחט את בן הבקר לפני ה'. אמר לו ואם כן למה איני בונה אותו, אמר לו הקב"ה שאם אתה בונה אותו הוא קיים ואינו תרב. אמרו לו והרי יפה א"ל הקב"ה גלוי וצפוי לפני שהם עתידים לחטוא ואני מפיג חמתו בו ומחריבו והם נצולין שכן כתיב באהל בת ציון שפך כאש חמתו, אמר לו הקב"ה חייך הואיל וחשבת לבנותו אע"פ ששלמה בנד בונהו לשמך אני כותבו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. ר' הונא בשם ריב"ל אלף וחמש מאות אמה חפר דוד לעמוד על משתיא של ארץ, דתניא ג' בתולות הם, בתולת אדם, בתולת קרקע, בתולת שקמה. בתולת אדם שלא נבילה מיטיה. בתולת שקמה כל שלא נקצצה מיטיה, בתולת ארץ כל שלא נעברה מיטיה. רשב"ג אומר כל שאין בה חרס. כיון שחפר דוד אלף ות"ס אמה מצא שם חרס וכו' (כדכתיב לעיל) :

זקנה וקדוה
א"ל ח"ה

בדין איסור תלמוד תורה במ"ב

באר"ח סי' תקנ"ד ס"א, ואסור לקרות בתנ"ך, ולשנות במשנה ובמדרג
ובגמ' ובהלכות ואגדות משום שנאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב, ותשב"ו
בטלין בו. אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה. ועיין שם בט"ו
ובמג"א דהאיסור ללמד תינוקות הוא משום המלמד, ששמח בדברי תורה
שלומד עמהם, ולפיכך כתבו שמוטר ללמוד עם התנוקות בדברים הרעים, וכ
מנהג העולם. ודעת הגר"ח ז"ל לאסור, דס"ל דהך דינא דתשב"ו בטלין הוי די
מיוחד בפנ"ע באבילות, דוגמת מאי דאיתא בגמ' מו"ק (כב:) חכם שמת ביי
מדרשו בטל נשיא שמת בחי מדרשות כולן בטלין. וכפשוטו נראה שאף
בדברים הרעים חל האיסור הזה של לימוד ברכים, דאין לומר שום שיעור
ברכים בח"ב מדין דבתי מדרשות בטלין בו.

ועיי"ש בט"ז סק"א שכתב, שאין הטעם באיסור לימוד תורה לחינוקות
משום שהם שמחים, דודאי אין להם שמחה, אלא משום המלמד ששמח בדברי
תורה שלומד עמהם. וטפי הי' נראה לומר דהאיסור של לימוד תורה בח"ב הוא
אפילו כשאינו מתענג כלל במה שלומד, ודומיא דתינוקות, דהא קיי"ל לדינא
דאסור לו ללמוד אפי' במקום שאינו רגיל לקרות, ודלא כר' מאיר המחזיר
בכה"ג משום שצער הוא לו, והיינו טעמא, דלימוד תורה בעצמותו הוא מעשה
של שמחה עפ"י דין, דמשמחי לב כתיב בהו, וכמו שנישואין הוא מעשה של
שמחה עפ"י דין, אפילו במקרה שאין מתענגים, כמו כן י"ל בתלמוד תורה
דמהווה מעשה של שמחה עפ"י דין, אפילו אין מתענגין בו, ואף לחינוקות
אסור ללמוד.

אלא דלפי"ז קשה, היאך מותר ללמוד דברים הרעים, הלא גם בהם יש
מצות תלמוד תורה המהווה עפ"י דין מעשה של שמחה. והנראה לומר בזה
דהנה איתא בסעיף ד' דמותר לקרות כל סדר היום ופרשת הקרבנות ומשנת
איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל, ועיי"ש בביאור הגר"א שהביא רא"י לזה
מהא דקורין ק"ש וקריאת התורה בת"כ, דסדר היום הוי היתר מיוחד הואיל
ומצותו בכך, ומעתה נ"ל, דאיתא בגמ' מגילה דמשה תיקן להם לישראל ללמוד
הל' פסח בפסח הל' עצרת בעצרת והלכות חג בחג, ודבר זה נלמד מקרא, וידבר
משה את מועדי ד' אל בני ישראל.

ומעתה נראה לומר דבדברים הרעים הם הענינא דיומא דת"כ, ולא רק
שמוטר ללמוד דברים הרעים בת"כ, אלא שקיום הוא זה, ומסדרו של יום הם,
וכמו קריאת התורה, ואינם תחת האיסור שמחה כל עיקר. ולפי"ז יש לומר ג"כ
שאף עיון ופולפל בדברים הרעים יהי' ג"כ מותר, דמקיומי היום הם, וכן הי'
סבור הגר"ח ז"ל, [וזה שלא כדעת רוב הפוסקים]. והביא רא"י מהא דמותר
ללמוד מדרש איכה, אף דיש שמה הרבה חידושים בהכנת מגילת איכה, ואין
הכל בכחינת פשט הפשוט.

והנה ת"כ אינו רק צום ויום אבל על חורבן הבית, אלא על כל הצרות
שאירעו לכלל ישראל, משך כל הדורות, והרכה מהקינות אינם על המקדש
בכלל, אלא על שאר הצרות והרדיפות שסבלנו. ות"כ הוא היום המיוחד לזה,
וכמבואר בקינה דמי יתן ראשי מים, שכתוב בה שאין להוסיף מועד שבר
ותבערה, דיום ת"כ הוא יום אבילות על כל הצרות כולן, ונמצא לפי"ז דלימוד
של כל הדברים הרעים הם מעניינא דיומא דת"כ, וקיום דסדר היום וכמשנ"ת.

ר"י ז' כ"א

ברכי יוסף אורח חיים סימן הקנט

ולכניה ס"ת עליו ולקרות ג' גזרי ויש שפקפקו דמיחי נחוכ' וגם
דיש להוש שפח יפיה ואין נדנדיהם פתח ויש שרש למנהג סבר"ד
ישחלל שלמה לינונו נחשוזה כ"י וחסכים עמו הרצ פיכחל יחיל ועיין
דנר שמואל סימן רמ"ט :
ה דין ט'. ואינו פסלים תעניתו וכו' עמ"ש הרצ ננסת הגדולה נחשוניתו
ח"ח ח"צ סי' מ"ד :
ו חס המילה ג"כ הוא שלל נזמנה יסלים תעניתו אף לנוהגים כפסק
מין. הרצ פרי הארץ חלק ג' ח"ח סימן ח' :
ז מנהג העולם לומר פסוקי נחמה צער. והרצ שיירי כנ"הג מסס
הרצ נדה לדרך ערער על המנהג דהא כל היום אסור צתורה
וכתב דבין דלא נזכר זה צטור ונ"י נהג שלל לאומדס ולא למחוח
כמנהג. והרצ יד אהרן מלא סמך למנהג מדברי הנמי"י שהניח עין
צנ"י דיש סי' זה ע"ש ואני מוסיף דכין דנימי עין כנר היו הסודרי'
והמחזירים נדפוס לי לא הוב סנר דגרי הו"ל לערער ולנטל המנהג
ומדשתיק ש"מ דהמנהג טו':
שוב ראיתי צם' הכוונת להאד"י ז"ל שהניח המנהג ונתן טעם למנהג
כמ"ל דכשישראל ראו דנט"צ צערך הניחו אש צהיכל אמרו
מזמור טפסן חמתו על ענים ואננים ושמחו שמה גדולה דחי לא"ה
לא היה ח"ו תקומה ואלו קנלו נחמה והמנהג הוא טו' ונכח והאד"י
עוד וכתב מהר"ח"ו סס דנדחה לו שמת טעם אחד מהרצ ז"ל כי
צמנחת ט"צ נולד המשיח הקדש החס כמס"ל עש"צ. ומלאתי כתוב
דמזה הטעם לא מיחו חכמים על דנות צנות דאחר חלות תתעסקות
נכל כחן לכנז הבית ולחקן המטות וכיונל מתקוני הבית וזה מנהג
קדום צערי איטליא לנשים: ויען שדעתן קנדה וחלושי אמונה, אדרגל
חיזקו ידיהם לקצוע אמות הגאולה ולא יתיאשו ח"ו :

מ"א
מ"ב
מ"ג

ליל חנוכה ח"ב

ואפי' ביה"ב שתהו ראוי לעשות מספק ב' ימים אין אנו מספיקין
 וי"ט מנהג כשר הוא שלא לאכול בשר בליל י' ויום י' רק להשיב
 הנפש שיהא קרוב לעניו :

תקנת סדר חיים כתב אבי העזרי ליל ט"ב חולצין מנעליהם
 (ע"פ תקנת) והולכין לבח"ב ויושבין ארצן באבילים
 (ה) ואין מדליקין נרות רק גר אחד לומר לאורו איכה וקניות
 ועוסד ש"ץ ומתפלל ערבית ואומר קדיש שלם (ז) וקרא (ח) איכה
 ואומר קניות ואח"כ סדר קדושה ויתחיל ואתה קדוש ולא יאמר
 ובא לציון גואל שאין נאולה בלילה ולא ואני זאת בריתי שנראה
 כספיקים ברית על הקניות ועוד דלא שייך למיטר ואני זאת בריתי
 שהכל במילים בו אבל בבית האב"ל יש לאיסור שאם האכל במל
 המנחמין אינן בטלין ואומר קדיש בלא תתקבל והולכין לבתיהן
 ואין נותנין שלום זה לזה אלא כאבילים ונזופין ואם חל ט"ב בשבת
 או במ"ש א"א צ"ץ סידי רתה אר"ח שחל (לחות באחד) בשבת
 שאין אומרים צ"ץ כשבת דמ"ב נמי אקרי מועד וא"א ויהי נועם
 (י) ויש מהנאונים שכתבו כיון שא"א ויהי נועם גם סדר קדושה
 אין לומר ורב צמח נאמן כתב א"א ויהי נועם אבל אומרים ובא
 לציון וכולה סדר קדושה אבל ואני זאת בריתי א"א ורכינו נסים
 כתב א"א ויהי נועם אבל מנהגינו לומר ערבית ושחרית ואני זאת
 בריתי ולמה לא נאמר והעם עוסקים באיוב וירמיה וקניות בשחרית
 מסדרין הברכות והוסירות כמו בשאר הימים (י"א) ויש מקומות
 שנהגין שלא לומר השירה ומתפללין י"ח ברכות ויחיד אומר עננו
 בשומע תפלה (י"ב) וש"ץ בין טאל לרופא כמו בשאר תענית ואומר
 נחם בכונה ירושלים ואינו כשאר תענית צבור לא לענין כ"ד ברכות
 ולא לענין תפלת נעילה וכתב רב עמרם מנהגינו להרבות סליחות
 בסלת לנו וא"א תחינת דאקרי מועד (י"ג) ואם חל כ"ב ובה' אומר
 אל ארץ אפים וא"א והוא רחום ובספר א"א א"א (י"ד) ומוציאים
 ס"ת וקורין ב' ב' ואתחנן כי תוליד בנים ובספר דעא ח"ג ובספר
 בירמיה אסוף אסיפם וכתב אבי העזרי וגולל ס"ת בסקמו שלא
 למעט בכבודו אבל במסכת סופרים כתב יש קריין ספר קניות
 בערב ויש שמאחרין עד הבוקר לאחר קריאת ס"ת שאחר קריאת
 ס"ת עוסד ומתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקרא בכביה ויללה
 אם יודע לתרגמו מוטב ואם לאו נתנו למי שידוע לתרגם כדי
 שיבינו כל העם והנשים והתינוקות שהנשים חייבות כאנשים וכ"ש

ליל חנוכה ח"ב

תקנת מנהגי ט"ב ודין מילה בט"ב ובו י' סעיפים :

א חל חשעה כאב במוציא שבת (א) אין אומרים
 צדקתך במנח' בשבת :

הנה ומדליקין בלילה בחסלה כשאר מלאי שנה (הנהגות מרדכי הלכות חשעה
 בל"ב) ואם שנה מלכודיל ע"ל סי' רל"ד סעיף ג' ומתפללים בנחה
 ודרך בני כאלגים וכן עושים בקריאת איכה (הנהגות מיימוני) * וכל
 איכה מנניה קולו יותר (מהרי"ל) וכשמניע הזמן לפסוק השינוי ° מומרים
 לחוה הקהל בקול רם ולח"כ מסיים הזמן ומחר הקהל ולאומר השינוי בקול רם
 * וכן הזמן (הנהגות מיימוני) :

ב ב ליל חשעה כאב (ב) (מתפללים א (ה) ערבים ולומרים
 איכה וקניות) (הנהגות מיימוני ומהרי"ל) ואומר אחר קניות
 ואיכה סדר קדושה ומתחיל מואתה קדוש ג ואם חל
 (ג) במ"ש (ג) אין אומרים ויהי נועם :

הנה ולא למנח' בנינוט ולא ויתן לך (כל נו) ומסירין הסוכה מלפני
 החרון על עס גלע אמרו (מנהגים) :

ג ד ליל חשעה כאב ויומו (ד) יושבים בבית הכנסת
 ב (ג) לארץ עד תפלת המנחה : (ושכשו ונהנו לישיב
 על ספסליהם ויר ג אחר (ד) שילמו מ"ה שריה ונאריכין עם הקניות
 עד מנח' קודם מלח) ה ואין מדליקין נרות בלילה כי אם
 (ה) ד נר (ה) אחד לומר לאורו קניות ואיכה :

ד ו ה אין * אומרים (ו) תחנון (ולא סליחות) (הנהגות אשכנזי)
 בת"ב ואין נופרין על פניהם (ו) משום דמקרי מועד :
 הנה וקורין (ז) בטורה כי מוליד בנים ומפטרין בירמיה ו (ח) אסף
 אסיפם וכל הקדשים שזמרי' אחר איכה עד שילאום לנח' מנ"ה חן
 לומרים מתקבל וזין לומרים אל ארץ אפים (טור ומנהגים) ולא למנח'
 (מנהגים) ו ולא טפוס (ס) הקטורת (מרדכי) ולזין לר"ך לשנות תקומו בח"ב
 ה ו בשעת הקניות אסור לספר דבר ולצאת חוץ כדי
 שלא יפסיק רבו מן האבלות וכך שכן שלא ישוח
 עם העובים (ויהינן לומר קלח נחמה אחר סקיות לפסוק בנחמה)

ח"י הלכות תשעה באב / כלל קלה א"ד

לובשים טלית קטן בלא ברכה. ומיהו לאחר חצות מתר להניח טלית ותפלין, וכן נהג
 הגר"א :

יט בליל תשעה באב מתפללין ערבית, ואחר י"ח אומרים קדיש שלם, ואומרים
 איכה וקניות ואפלו בשעה ב' חיד, ואחר כ' אומרים "נאתה קדוש", ואחר זה קדיש
 בלא "תתקבל" עד למחר במנחה :

כ ליל תשעה באב ויומו, נוהגים שיושבים על הארץ, ויש שיושבים על השק.
 ומאריכין בקניות עד קדם חצות. ונוהגים שלאחר שיעצאו מבית הכנסת שחרית,
 יושבין על ספסלין, דכיון דאינו אלא מנהג, לא מחמירינן פלי האי. ואסור לספר
 ולדבר ולצאת לחוץ בשעת הקניות, כדי שלא יפסיק לבו מן האבלות :

כא אין אומרים תחנון בתשעה באב, דאקרי מועד, דכתיב (איכה א, ט"ו) : "קרא
 עלי מועד" וכו'. ומכל מקום מתר לעשות הספד על חכם אפלו לאחר חצות, דכל
 היום הוא נקבע לבכי. אבל "צדוק הדין" אין אומרים, ואין אומרים "אל ארץ אפים"
 ו"למנצח" ולא "פטום הקטרת", ומכל שכן קרבנות, דלא מקרי סדר היום, שאין כל
 אדם אומר, אבל "מזמור לתודה", אומרים, שהרי בזמן בית המקדש היה יום טוב.
 והחזן אומר "ענגנו" בין "גואל" ל"רופא" (אליה רבה, דלא כט"ז, וכן נוהגין. ובענין אמירת
 ברכת כהנים, באליה רבה כתב שאומרים, ובשירי כנסת הגדולה כתב שלא לומר, וכתב בספר
 דרכי משה שנראה לי הטעם כיון שתשעה באב אסור בשאלת שלום איך יאמר "וישם לך שלום",
 עיין שם) :

כב אם יש אבל בעיר, הולך בלילה לבית הכנסת וגם ביום עד שיגמרו הקניות :

בשרשה פרקים

פרק רביעי

תענית

כט

עין משפט
נר מצוה

כ"א א' טו' ט"ז
ס' ט"ח :

אנת נכית לאחורכי ביתיה ודך אשלימת ליה . הללס אומר לחכירו
אהה רנית להחריב ביתו של מקום שהיית ישראל אחרך ואני
פשיטי בך נקמה וישלמתי לך ידי ללא אנת נכית לאחורכי ביתא
וידך [אשלימת] לי לשון שאלת [כלים] כלומר ועלה בירי : ואמר רבי
חמאל בר חנינא לרובי היום ופי' . תורה אור

(ו) **דכתיב** עד חדש ימים או לה ל"ב בסיון . פי' חשוב מעשרים
ימים של ר"ח אייר עד שופ תמוז ט' ימים תמוז כל
בסיון ל"ט ועד חדש ימים הי' שלשים ימים אם כן לפי זה תמוז
מעשרים ושנים לחדש השני דהה אייר חדש שלם עד כ"ב בסיון וג' ימים
שנשבו מהר ה' הר"י ל"ג דל מניייהו
ב' ימים דבעשרים בחודש נעלה העק
ואייתר לה שני ימים פשו ל"ג דל'
יומא מן שלשה שהאחד מן הג' ימים
היה בכלל החדש (ה) שאייר חסר
פס ליה כ"ב :

פי' פסח"ל

אמר אביי תמוז דההיא שחא
מלוי מליזו - ועשו אותו
משלשים ימים כדי שיכלו המ' ימים
בהשעה באב שלשים יום דתמוז
ואחד בסיון דכ"ט שלם המרגלים
ותשעה באב הרי ארבעים ימים
וביום תשעה באב שבו המרגלים
מתור הארץ : **וישב** עליהם את
אונס וברעמם ימיהם ולא הכפיקו
לומר ימיהם ה' אלהי עד שבאו
האויבים ופי' . פי' בלוחו פסוק יט
ב' פעמים ימיהם ולא הכפיקו לומר
השני עד שבאו וכשזם ואומר ר"י
*אע"ג דאין לוחו פסוק כלל בתמוז
שיר של מול"ג ארע להם כן שלמורו
לוחו פסוק ובירושלי' מפרש אליהו
נקט פירוש אליהו הו' כמו אלי
ככהלה דהו' לשון קניה כמו שקרין
העולם ריאווי"ל בלע"ז :

[כל זה אשכנזי
יהי ודאי רבא ואייתא
רב אשי אליהו בעלמא
ט']

אנת צבית לחרובי ביתא דך אשלימת ליה
בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יבנו
ארץ מעלה דכתיב ויהי בחדש הראשון
בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן
ואמר רב *שנה ראשונה עשה משה את
המשכן שניה הקים משה את המשכן ושלה
מרגלים וכתוב *יהי בשנה השנית בחדש
השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן
העדות וכתוב *ויסעו מיד ה' דרך שלשת
ימים אמר רבי חמא בר חנינא *אתו היום
יסרו מאחרי ה' וכתוב *והאספסוף אישר בקרבו
התאו תאנה וישבו ויבכו גם בני ישראל
*וג' וכתוב *עד חדש ימים וג' דהו' להו'
יעשרין ותרתי' בסיון וכתוב *וחסר מרים
שבעת ימים דהו' להו' עשרין ותשעה בסיון
*וכתיב *שלא לך אנשים ותגיא בעשרים
ותשעה בסיון שלח משה מרגלים וכתוב
*וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני
ארבעים יום נבי חד הו' אמר אביי *תמוז
הדרהא שחא מלוי מליזו דכתיב קרא עלי
מעד לשבור בוררי וכתוב *וחשא כל העדה
*יתנו את קולם ויבכו העם כלילה הו' אמר
רבה אמר ר' יוחנן (ה) *אתו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה
אתם בכיתם בכיה של תנן ואני קבע לכם בכיה לדורות חרב הבית
בראשונה (ג) דכתיב *ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה

מהר לכן מחר עכשיו כשתפול ימי
ימים מהרש אייר קדם עלייה הענן
פשו לה' והגה' ה' היו בין דרך
שלשה ימים ו' דהבשרה מרים וחדש
(ג) של ל"ט ימים שאלו נשר
הוא ל"ט והשחא אשכחא דמשה שלח
מרגלים כל"ט בסיון : הני ארבעים
ל"א ו' מלבד ימי המהומה וה' על
ל"א ו' מלבד ימי המהומה וה' על
ידי חייב הייט תשעה באב דרגילין
להיות בו רעות : ה' ג' מעלבלין וסות
פי' ואל' : מלואי שבת . יום ראשון :
מלואי שמינית . שמינית : דוכן :
מקום עשוי בשון אשכנזי ועליו
ליס עומדין לשורר : ושכך עליוס
את אונס וברעמם ימיהם ימיהם
ה' אלהי - בתמוז אל נקמות ה'
והא שיר של יום רביעי והא דאמר
ליה ביום ראשון אליהו בעלמא
(ו) הוה דנפל בשמייהו כדאמרין
בערבין (ד' י"ג) פי' אליהו קניה
שק חרסו וינתן בן שחאל שא קניה
(יהואל ס) עול אליהו ובמו אל'
ככהלה תגורם שק על בעל נעוריה
(וואל ג) שפירשו קונו ובכי : נחדשה
העיר-דכתיב (מיכה ג) איון שדה תחרש
שנחרשה טלה ועשיתם כשדה חרושה :
בעל החוטם - בעל קמה וטוריה

ספרין ט'
וכתיב קיה :
פסין י' :

[שם קוד']

ספרין ט'
צופת י' :

ספרין ט'
[ספרין ק'] :

[י"ל איתא ליה לז'
וקן איתא ע"י]

עין משפט
נר מצוה

כיצד צולין פרק שביעי פסחים

עז

א א מ' פ"ד מלכות
כחל מקום הלכה טו
טו :
ב ב ט' הלכה ט'
ג ג ט' הלכה ט'
ד ד מ' פ"א מלכות
פסלי מוקדם הלכה
ט' :
ה ה מ' פ"ו מלכות
מעשה קרבנות הלכה
ד' :
ו ו מ' פ"ג מלכות כח
הספירה הל' י' :

רכינו חננאל

שהוא קרבן צבור וקבע
ליה מעד לא רחיא
טומאה ובכלל זבחי צבור
משמע אפילו שעירי
ורגלים רחא וזבחי צבור הן
ואפילו שעירי ראשי
חדשים כיוצא בשעירי
הרגלים הם . סירה וצורך
להודיע כי ראש חדש נמי

שעירי ראשי חדשים איצטריך ליה . מימה ולימתי שעירי ראשי
חדשים ולא לימתי אידך : **סלקא** דעתך אמינא הא
א' כתיב בהו מועד . ואע"ג דנפרשת פינתם כחיי נמי ראש חדש
ה"א דלהל תעשו במועדיכם דכתיב בןקף פרשת פינתם לא קאי
אראש חדש אלא אשאר ימים טובים
דכתיב בתריה דאיך רגל דהיי
נמי לא קאי א' אשנת ותמיד ומלכרי
להו קרא בסמוך :

שכן יש בהן צד השווה . פיר"ת
שק טקן לפני הדיבור ונמאן
דאמר (מגינה ד' ו') עולה שהקריבו
ישראל במדבר עולה תמיד הואי
ולחם הפנים אומר ריב"א מדכתיב
תמיד ילפינן ליה דמשמע אפילו
בשנת ובתורת כהנים איכלא מאן
דדרש דתמיד דחי שנת מדכתיב ביה
תמיד ומיהו מתרי מניייהו הוה מלי
למילף כולבו ו' ואומר ר"י דשמת ית
זוט פירכא דאי ללא הכי אמאי לריך

הא א' כתיב בהו מועד . ולא ליתחו טומאה דהא כל קרבנות ליבור
ממועד נפקין לן מלקמן : קרא עלי מועד . תמוז דשילוח מרגלים
מלוי מליזו וכלו ארבעים לדיהו צט' באב צפרק בתרא דתענית
והוקבעה להם בו כפיה לדורות ויום עיבור החדש קרי מועד :

שעירי ראשי חדשים איצטריכא ליה סלקא
דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד קב"ל
דראש חדש איקרי מועד כדאביי א' דאמר
אביי תמוז דהאי שתא מלויי מליזו דכתיב
*קרא עלי מועד לשבור בחורי למימרא
דכתיבו ממועד אתו מעהני מילי א' דתנו רבנן
א' וידבר משה את מועדי ה' מה תלמוד לומר
לפי שלא למדנו אלא לתמיד ופסח שנאמר
בהו במועדו במועדו א' ואפילו בשבת במועדו
ואפילו במומאה שאר קרבנות ציבור מניין
שנאמר א' אלה תעשו לה' במועדיכם מניין
לרבות עומר וקרבן עמו שתי הלחם וקרב

ידבר משה וגו' . בתורת כהנים הוא
גבי עומר ושמי הלחם : שא' א' מדנו
כו שנאמר בהן מועד . לדמות שנת
וטומאה : במועדו . משמע לא יעבור
זמן ואפילו הן טמאין ואפילו הוא
שנת : א"ה תעשו וגו' . דנפרשת
פינתם כחיי גבי מוספים : מניין
ארבות עומר וקרבן עמו . ועשייתם
ביום המפסח וגו' (ויקרא ט) ושתי
הלחם . והכנסים הקרבין עמהן
האומר בתורת כהנים ואינם אמורים
בפרשת פינתם : ת"ל . צלילה היא
פרשתא דשור או כש או עו ודכר
משה וגו' : כ"ה הני א"ה י' . לכתוב

דבר הלמן אלה סי' תקנ"ז

יד אין אומרים תחנון במנחה בערב ט' באב יב משום דאקרי מועד, וכן אין אומרים צדקתך צדק במנחה שבת ערב ט' באב, וגם בתשעה באב עצמו כן, והעניין הוא לסימן כי אנו מובטחים בהשי"ת שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים:

רבי הונא אמר (בראשית ב. ז) ייחיה האדם לנפש חיה עשאו עבד מכהן בפני עצמו דאי לא לעי לא אכיל היא דעתיה דרבי חנינא דאמר רבי חנינא נתנני ה' בידי לא אוכל קום' בידי לא אוכל קום אי לא לעי ביממא בלייליא לא אוכל קום.

מד. סלה כל אפירי ה' עבדי סאתי קומיהון אמר רבי אבא בר כהנא כבר גמזא צווחין לסאתא סרקי אמר רבי לוי בערבאי צווחין למסרוקה מסלסה קרא עלי מועד לשבר בחורי' מצינו שסלוקן של בחורים קשה קחרבן בית המקדש דכתיב 'את דרך ה' לבתולת בת יהודה' קר' קרא עלי מועד לשבר בחורי'.

איה תקנב הלכות תשעה באב

מן אברהם נ"י

ונלם בלשונם כמו שדרך לטנן פיסה בלויס' חלל דניס חסור לטנן בלויס כיון שרוב הספמים משליו אוחן בלא בלויס כמ"ס בעור וכל כיוצא בזה וכו' של חסור לפסוח לב בוח ממולאים בנביכה: ה פרשים פס בלויס - ז"ל דוקא שדרכו נכך כל השנה כמ"ס ס"ז ובעור כ' פרשים או בלויס וכ"כ הלבוש: ו קשים . וקריס (סס): ז ע"ג קרקע. דלוק חינו מיסכ וואוכל גרין לא מנכר השפלות אלא פ"ג הקרקע (ת"ה): ח ואל' לחון. דלון חבילות טובג עד הלילה ומה שזכרין נקרקע היינו כדי שתהא הסעודה שפינה (ת"ה) ולכן ליל דמות' ליטב אחר הסעודה על הספסל: ט שלל ישבו שלשה . חס אירע שאלכו ג' ביחד לא יזמנו (כ"כ במנכס' ומכר"ל ועין בעור וכו') וכל העסע דלא חשיב קביעות אלא ח"כ כפינו או ישבו בשלחן ח' כמ"ס סי' קס"ז ס"א והכל אין דפחולקבוט פסי' ק"ג סס"ג: י סעודת קבע . לא כלוחם שכתסם כעון רשעים שאלכס כשר ושותין יין ומשתכרין וח"כ אוכלין וערלי כדי להסטיק בלכיל' ש"ח: כה כשר יין (עור רמב"ן) וחק שבעמדתו אין אוכלין כשר מ"מ יש חסור שאלכין כ' חבשילין והלבוט וכו' ושל"ס קורחין חגר על מנכג זה ומחן דחש למכנהג שכח' רמ"א ירכס בסעודה קודם חלות: יא שלל יזיק לטס כו'. ולי"ג עטס אחר מספי שזנמן בית שני סיה יזיע ט"כ וסיה מרכין כסעוד' חף עכשו לא אז ממנה להיות לזכרון סיהסר כ"כ לששון ולשמחה עין כ"כ סוף סי'

5 אפילו 2 G 214

אזנני (מיני זרעונים ובלע"ז לזירי) (ד) שנותנים עליהם בעלים הוביעים ותבשיל הנעשה מרבר שנאכל כמות שהוא חי מקרי חבשיל לענין זה: כנה ולין חילוק בין ללי למטשל לענין זה (מדרבי הלכות חשנה חג) : ד ו מותר לאכול פירות כשהם (ה) חיים אפ" כמה מינים: ה : נוהגים לאכול ה (ו) ערשים עם ביצים מבושלים בתוכם שהם מאכלי אבירים: כנה ויש נוהגים לאכול בלויס (ז) קשים שטא גס כן מנכל אנליס (הנהוח מיימוט פ"ה): ו מ מי שאפשר לו לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה במלח וקיתון של מים: כנה ויש מחמירים לטבל אחר חבילה פח כהר ולאכלו על פס ויגרס בחלן וכו': ז ט נהגו לישוב ז על נבי (ח) קרקע בסעודה המפסקת: (א) ח (וחין לירי לחלון מנעלי) (הנהוח מיימוני ומנ"ס ס"ז וכו'): ח י יש ליוהר ט שלא ישבו (ס) שלשה לאכול בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בויתון אלא כל אחר ישב לבדו ויברך לעצמו: ט כ (ב) וכל זה בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול עוד אחריה י סעודת קבע וכשהוא אחר חצות אבל אם היה קודם חצות או אחר חצות ודעתו לאכול אחריה סעודת קבע איצ' ליוהר ברברים הללו: כנה ומנהג בכל נלילות חשכנו לאכול סעודה קטנה קודם חצות ואח"כ משללין מנחה ואוכלי' סעודה המפסקת (מכ"ס י) וכוהנין (י) להרבו קלם בסעודה ראשון כדי יא שלל יזיק לטס השפית הוהיל ופוסקין מנע"י כשו ביר"כ ויש קלם רמ"א

תקנ"ד: יב ממדרש איכה . דף כ"ג פ"א איתא שס אחר שאוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ט"כ ושכין וקורין קיין (ד"מ) וכדף פ"ה ח' רכ מן דסוי חלל כל המאלים נסיב חד פת פתס ויהיב עליה קיטנא וואמר זו היא סעודת ט"כ חלל בירושלמי הג' רכ מן דהוי חליל כל לזריכה הוי נסיב כו' ואמר זו היא

לזה יב מדרש איכה רבתי מיהו מי שיוכל לטנן פלמו יודע בטלמו שאין הספמים מוין לו ומחמיר על שלמו נה"א קדוש כול' : י ז אס(ג) חל תשעה באב באחר בשבת או שחר בשבת ונדרה לאחר השבת ינ אוכל (יא) בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על עולחנו ואפילו יד כסעודת שלמה בעת מלכותו (מיהו לירי (י) להסטיק מנעור יוס) (סתיק) : יא מ מי שקיבל עליו תענית שני וחמישי כל ימות השנה טו ואירע ערב תשעה באב להיות בשני ישאל עד נדרו או טו יליה תעניתו ופורע: הנה(ד) והנלויס כחמו דמתנהג עד אחר חלפת מנחה ואוכל ין סעוד' המפסקת קודם ביאת השמש (הנהוח חזירי ומרדכי ות"ה ס"ה) וקוההניוהו הדיוני שמתעל' תעלית (ג) חלוס (מכ"ס י): יב יא' אומרים יחחני ערב תשעה באב במנחה משוסד איקרי

אורח חיים הלכות ט"ב בתקנתקנה תקנו

ב"י

תקנה תשעה

כאב אינו חייב בכפיית המטה עד ואינו מנין כו' כחכ"י ואפשר לדחוק ולומר דר' האי סובר דהלכה כרבו יהושע ט' והיה גדולה היאך עלה על דעתו לפרש דר' האוי חולק אתלמוד ערוך דפוסק עולא הלכה כר' אליעזר בחליצה הפוסקים ואפי' בשני פסקו דאינו חולק כרבא דהתם גס הסת"ג הניח גסס הירושלמי שפוסק כן אלל שמהפך הגירסא ע"ש ולי נראה לתרן קוית רבי' דר' האי סובר דע"כ לא קאחריון דהלכה כר"א אלל שאינו חולק בשביל פנים חדשות אם הניח עליו קודם שנאו אלל אם נאו קודם שהניח און מניח עד שילכו וכמ"ס המרדכי פרק אלו מנלחין וכן בהגה"מ פ"ד דאלל אלל דאינוו כחכו דניוס ג' אפי' יש גס פנים חדשות מניח כפייתו ועל זה חולק רב האי דכל שנעה און לו להניח עד שילכו וזכו שכתב רבינו האי כנון הסרת תפילין ולפירוש הכ"י הול"ל חליצה תפילין כלשון התלמוד אלל ודאי דר"ל כנון שנאו פנים חדשות קודם שהניח ונריך הוא להסירן לנד אחר אלל להניח כפייתו עד שילכו ועל זה קאמר דהרשות בידו אם רצה להמתין עד הערב יתחן ואם רצה להניח אחר שילכו מאללו מיד יתחן אלל להניח תפילין כל ז' אם לא נאו פנים חדשות וכן אם הניח כבר שאינו חולק אפי' נאו פנים חדשות מזה לא דיבר רבינו האי כלום דפשיטא דהלכה כצולא דפוסק הלכה כר' אליעזר בחליצה והלכה כר' יהושע בהנהגה ונתיישב דברי רבי' האי נלי גוס דוחק כס"ד :

והג"מ כתבו רש"ג לא חייש ליוהרא ות"ק חייש ליוהרא ופי' קום' דאפי' לת"ק עכשו יושב כל אדם עצמו כח"מ ואל יעשה מלאכה גט"ב וליכא יוהרא כיון דבשאר ימים נמי און אנו רגילין כל כך במלאכה דדוקא ימימיהם שהיו כולם רגילין במלאכה שירן יוהרא ואל עכשו מיהו במקום שרגילין לעסוק במלאכה כמו בספרד ז"ע אם נריך לבטל ממלאכה גט"ב ושמח גס סס נהגו אלל לעשות מלאכה סמ"ק עכ"ל ואינו אומר כי מהג פשוט היה כספרד אלל לעשות מלאכה גט"ב וכן מנהג כל ישראל ככ"מ ששמענו שזמנא (ט) כתב הרוקח אפי' במקום שנהגו אלל לעשות הני מילי ע"י עצמו אלל על ידו עו"ג מותר אפילו בדימוי . כתב בתה"ד דלחלוט הפרות גט"ב ע"י ישראל משמע לכאורה דשרי ואח"כ נסתפק קצת בדבר והעלה דטוב להחמיר אם אפשר ע"י ע"ג :

כתב הרשב"א בתשובה (ס"ח תקנ"א) ולענין פרקמטיא שאמרתי אם מותר גט"ב מסתברא שהכל תלוי במנהג ואם הוא מקום שנהגו אלל לעשות כדאי נראה שאסור בפרקמטי' להרויח ולהשתכר אלל במקום שנהגו לעשות מלאכה נראה שיותר אלל שמתעט שאפי' משנכנס אלל ממעטין מלישא וליתן ומלאכת האבד מסתברא שיותר כדרך שאמרו בחש"מ עכ"ל (י) : ר"ג אומר כל העושה מלאכה גט"ב אינו רואה סימן ברכה לעולם וכו' עד סוף הסימן בפרק ברא דתעניות (ל) : וגי' רבינו יא כגי' הרי"ף והרא"ש ועל אינו רואה סימן ברכה פירש"י מאותה מלאכה ועל וזכי עונותם על עצמותם פי' הרי"ן דלכתי קטע עצמות משו דאחריון בהמפתל האשה יון חי עצמותיו שרופים מזוג עצמותיו סכוין כראוי עצמותיו משופין : כתב הרא"ש בתשובה שאלת אם גט"ב מן המנחה ולמעלה או סמוך למנחה קטנה אם יכול אדם לרחוק פניו וידיו ורגליו להקר או אחריון מקצת היום ככולו כיון דהוי אבילות ושינה חלילה והם אלל כל היום אסור ע"כ וכתב הכלכו מי שמוקל לרחוק מן המנחה ולמעלה רגליו עובר על דברי רחמים אך מנהג קדום שהגסו רוחצות ראשן מן המנחה ולמעלה ביום ע"ב וזקי הראשונים הנהיגו זה ועשו סמך לדבר על מה שאמרו בהגדה כי המשיח נולך

ת"ה בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח ויבטל ולא חיישינו ליוהרא ר"ג אומר כל העושה מלאכה גט"ב אינו רואה סימן ברכה לעולם וכל האוכל ושותה גט"ב אינו רואה בשמחה של ירושלים וכל המתאבל על ירושלים וזכה ורואה בשמחה שניאו שישו אתה משיש כל המתאבלים עליה וכל האוכל בשר או שותה יין בסעודה שמפסיק בה עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם : תקנה ט"ב אינו חייב בכפיית המטה ולא בעטיפת הראש שהן נוהגות באבילות והא דתניא כל מצות הנוהגות באבל גיהנות גט"ב הוא לענין מצות לא תעשה הנוהגות באבל תניא אבל לענין מצות עשה שבאבל כנון כפיית המטה ועטיפת הראש לא ואצ"ל קריעה דליתיה בכלל מצות הנוהגות באבל כדאמרין אבילות לחוד וקריעה לחוד וכתב א"א הרא"ש ז"ל ומסתברא דחייב בתפילין כיון דאלל גופיה לא מיתסר אלא ביום ראשון דלא אחמיר ט"ב משש"ש ימי אבילות וברייאת מצות הנוהגות באבל כל ז' ימים קאמר ופרושי קא מפרש להו כנון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ולקרות בתורה והר"ם מרונטבורג כתב (א) ונראה דבט"ב אין להניח תפילין כמו ביום ראשון של אבל שאין יום מר יותר ממנו יום קביעות בבייה לדורות וכתב א"א הרא"ש ז"ל אפשר שרחק למצוא טעם למנהג אשכנזי אבל לכאורה נראה כמ"ש ועוד כתב הר"ם מרונטבורג וציצית נהגו קדמונינו וכלל אשכנזי שלא להתעטף בו בט"ב ואסמכוה אקרא בצע אסרתו ואיתא במדרש בוע פרפורין דיליה ויש שאינן רוצין לשנות המנהג וגם אין רוצין להיות בלא ציצית (ב) ומתעטפין בטלית קטן תחת בגדיהם כתב רבינו האי אבל שחל יום ז' שלו בט"ב מה שהוא אסור בט"ב כנון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה עומד באיסורו כל היום אבל דברים (ג) המותרים בו (ד) ואסורין באבל כנון עיטוף וכפיית המטה והסרת תפילין הרשות בידו אם רצה להמתין עד הערב יסתין ואם רצה להסיר מנהג אבילות מיד יעשה והביא ראיה הרמב"ם ז"ל מדבריו שט"ב מותר בתפילין ואינו מכוין מ"ש דברים כנון סילוק תפילין שהרי גם אבל מותר מיום ראשון ואילך :

תקנו כתב בה"ג דקיי"ל מתפלל אדם של מצי"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס אם חל ט"ב באחד בשבת לא יבדיל מבעוד יום דאי אבדיל קבליה לתשעה באל ואסור לו לשתות אלא

ביום ע"ב ונריך לעשות זכר לגואל ולנחמס כדי שלא יתאשו מן הגאולה וזה דוקא לגסיס לפי שהן חלושות מלהאמין בנחמות מפני שאינן יודעות ספר לפיכך זריכות חיווק ע"כ ואינו אומר כי המנחה הואו כשחקק ולא כאמר וכל הכא להקל בדבר בין איש בין אשה כופין אותו שלא יעבור על דברי רחמים (וא) כתבו החוספוט בסוף תעניות (ל) : היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לכנס ולספר מחזות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ע"ש מפני עורח השבת עכ"ל וכבר כתבתי בסיון תקנ"א שאין לסמוך על הוראה זו :

המותרין בו ואסורין באבל תקנו כתב בה"ג אע"ג דקיי"ל מתפלל אדם של מצי"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס אם חל ט"ב באחד בשבת לא יבדיל מבעוד יום דאי אבדיל קבליה לתשעה באל ואסור לו לשתות אלא

אינו חייב בכפיית המטה ולא בעטיפת הראש עד כדאמרין התם אבילות לחוד וקריעה לחוד כ"כ הרמב"ן בספר תה"א וכ"כ הרא"ש והר"ן בסוף מסכת תעניות : ומ"י גס הרא"ש דחייב בתפילין וכו' עד ומתעטפין בטלית קטן תחת בגדיהם כפסקי הרא"ש בסוף מסכת תעניות :

מנהג הפוסקים

מכל מקום לעמים אמרין דעתן לא היה לקבוע יחד ולא מיקרי קביעות ואין מומינס דגסס כסב רמ"א דהמנהג שלל לומר בניה נוי . משום דלא יוכלו לקבוע עמם בניה נוי משום יראת נוי והיו כאלו אללו בלא קבע עכ"ל . וה"ה הכא כיון דאין נכון מדי רדין לקבוע יחד . א"כ אפי' קבעו לא מקרי קביעות : (ס"ק י) סעודה כו' שאוכלים בשר כו' הוא לפי מנהג המדינות שנהגים ע"י הרין ואין מהשירין למטע אכילת בשר ויין ע"י"ה ואילך ואין נמנעים כ"א בסעודה מפסקת : ואף שמהדינמיטו א"א בשר כו' לאסוקי מדעת ד"פ שכי' ללמד זכות ענ הטובים כן כיון שאין אוכלים בשר ל"מ בטן רשעים דמ"מ איכא איסור שני תשליין : (ס"ק יא) שלל כו' ולשמחה עבדי' ס"ו תקי"ד אייתי ר"ה שראוי לעשות זכר לגואל ב"ב להחיק לבנות חלושות שכתב הרב"י גסס הכלכו . שוקיסי הראשונים הנהיגו שגסיס רוחצות ראשן מן המנחה ולמעלה גט"ב לשי שהגסיס חלושות להמתין בנחמות מפני שאין יודעות ספר וזריכות חיווק ועשו סמך עמ"ס בגדה כי הפשיט נולך ביום ט"ב אלל הרב"י קרא מר על מנהג ההוא ונריך לכוף לקיים דברי חז"ל לנהוג כל דין אבילות עד היליה ע"ש . מ"מ ששעינן ויש לעשות זכר לגואל ב"י בהיכא דליכא איסורא . לכן עושים זכר בערב ט"ב ע"י רבו סעודה : (ס"ק יב) ממנהג איכה כו' ה' סת פחס (פי' מ"כ קטן וגרוע) ויהיב כר' אלל בירושלמי הנרס' כו' וא"כ יש שני שנים בין גרס' המדרש לנרסח הירושלמי דבמדרש הנ"ר אלל כל מאלכסי משתבז מאלכסי רבים ולכן סיים עוד שניו אחר ואמר זו היא סעודה ט"ב דהם שאלל לפני זה לא היה נקרא סעודה ט"ב דהא אלל שני תשליין . אלל לגרסח ירושלמי כתב מחלה אלל כל זורכו משמע כל שנעו אלל לא אלל רק תשליין . א"כ גם זה מיקרי סעודה ט"ב ולכן סיים ואמר

מדרש מגילת איכה זוטא

נוסחא שנייה.

[א] (א) בכּו תבכה בלילה (איכה א' ב'). למה בלילה, לפי שאין הקול הולך אלא בלילה. איך איבו לילה מושך עמה קינה. מעשה באשה אחת שהיתה בשכונתו של רבן נמליאל והיה לה בן תשחורת, ומת והיתה בוכה עליו בלילה, והיה רבן נמליאל שומע את קולה והיה נזכר חורבן בית המקדש והיה בוכה עמה, עד שנשרו ריסי עיניו, וכיון שהרגישו בו תלמידיו עמדו ופנו אותה משכונתו:

[ב] אין לה מנחם מכל אוהביה (שם שם). (ב) אמרו אותו היום שנכנסו אויבים לעיר והחריבו בית המקדש, היה הוין לירושלים יהודי אחד הוריש במחרשתו, וראה שהפרה שהיה חורש בה הפילה את עצמה לארץ, ולא היתה רוצה לחרוש, אלא תמיד היתה (גרעה) (גנרה), ראה אותה האישה ונבהל מאד, והיה מכה את הפרה כדי שתחרוש, ולא היתה רוצה, אלא תמיד היתה מפלת עצמה לארץ, והוא מכה אותה תמיד, עד ששמע קול אומר מה לך לפרה. הנה אותה, עדיא צועקת על חורבן הבית ועל מקדש שנשרף היום. שמע האישה, מיד קרע את בגדיה, ותלש את שערו וצעק, ונהן אפר על ראשו ובכה ואמר אי נא לי, אי נא לי. לאהר ב' או ג' שעות עמדה הפרה על רגליה ורקדה ושמחה, תמה האישה מאד, שמע קול אומר מעון והרוש כי בשעה זאת נולד משיח, שמע האישה רחץ פניו וקם ושמח הלך לביתו ולקח רצועות ארוכות של משי לתינוקות להעציבם בעריסם, לקחם והלך לירושלים, וכשבא לעיר לקחם ונתנם על זרועותיו, וקרא ברחוב העיר, מי יקנה פרה לבנו או לבתו, שמעה ישיבת אם משיח, ואמרה לו דך לבית פלוני, שהי ידך יולד לה, הלך ונכנס לבית ואמר להם קנה לבנך רצועה, אמרה לו לא אקנה לו, כי הוא נולד יום שנחרב בית המקדש, ארור היום שהוא נולד בו, מיד בא האישה אצל הילד ונשקו על ראשו ונתן לו רצועה, ובקש האם עליו והלך לו לביתו, ובכל שנה ושנה בא לירושלים לראותו. ומש הילד מנחם בן עמיאל, שנה אחת בא לירושלים ונכנס לביתו, מיד הרימה אם הילד קולה, ואמרה אין לה מנחם שהרי נגמו, והוא שכתוב אין לה מנחם מכל אוהביה: וג' ד"א אין לה מנחם. אלו נביאי השקר שנהנבאו לישראל ולא הניחו לחזור בתשובה:

שאינו מצד יהודה אלא מצד העם, כי לא הבטיח הנביא את יהודה שלא ילכו ישראל בגלות לעולם בעבור שיהיה הוא מלך עליהם בכל זמן.

יט. חזר פראי פול וטען כי בתלמוד אמרו שכבר בא המשיח, והביא אותה הגדה שבמדרש איכה³² בהוא גברא דהוא (רדי) * וגעת תורתיה עבר חד ערבי ואמר ליה, בר יהודאי בר יהודאי, שרי תורתך שרי פדנך שרי קנקנך, דאיתחרב בית המקדש. שרא תורתיה שרא פדניה שרא קנקניה. געת זמן תנינית. אמר ליה, אסור תורתך אסור פדנך אסור קנקנך, דאיתליד משיחון.

כ. ואען ואומר: איני מאמין³³ בהגדה זו [כלל] אבל ראיה היא לדברי. כא. אז זעק אותו האיש (ואמר): ראו שהוא מכחיש בספרים³⁴ שלהם.

כב. אמרתי: באמת שאיני מאמין שנולד המשיח ביום החרבן, וההגדה הזאת או שאינה אמת או שיש לה פירוש אחר מסתרי החכמים. אבל אקבל * אותה כפשטה כאשר אמרת, כי ראיה היא לי. הנה היא אומרת כי ביום החרבן אחרי שנחרב (הבנת) בו ביום נולד המשיח. אם כן אין ישו משיח כאשר אמרתם, שהוא קדם החרבן נולד ונהרג, ולידתו קרוב למאתים שנה * קודם החרבן לפי האמת, ולפי חשבונכם ע"ג שנה. או נשתתק האיש.

כג. ענה מאישטרי גילים, השופט אשר למלך, (ואמר): אין עתה הויכוח בישו אבל השאלה היא אם בא המשיח אם לא. ואתה אמרת שלא בא, והספר הזה שלכם אומר שבא.

ל' במדון זין פתח זכרון, חשבון ח"ג

ענין ה

תנס.

מעשה אירע במקומכם שנולד זן יום ראשון ז' ימים לחודש אב, והיה יום שמיני ללידתו יום תשעה באב שהוא יום נוס. ואזני משעת לידתו אמר שלא ימול אותו עד מחרת היום, שהוא יום תשיעי ללידתו, כדי שיוכל לשמוח ולשמח בסעודת המילה. ואתם אמרתם לו כי אפשר לתקן הסעודה מן המנחה ולמעלה ולאכול אותה צליה. ולא שמע אליכם, ונימול הילד ביום תשיעי ללידה, ולעזה עליו כל המדינה. ויש אומרים כי המילה נעשית באיסקור, שכפר צחורה, ומייב לקבל חרס ונידוי. ואתה חיפשת בספרים אם יש עליו עונש, ולא מצאת אלא מה שכתבו שמי שלא מל ביום שמיני בכל יום עובר בעשה, ולא מצאת שהעובר בעשה הוא נידון באלו הדינין. אלו הן תורף דברך.

ועתה מה אשיב אחר שנעשה מעשה באיסקור, אבל כדי שלא יורגלו לעשות כן אכתוב מה שנראה לי בזה.

תחילה יש לך לדעת, כי מי שאינו בקי בדינין מפני מיעוט הרגל התלמוד ומפני היעדר הספרים יש לו ללכת אחר המנהג, כמו שאמרו בירושלמי בפרק ה' ממסכת מעשר שני² וביבמות פרק אלמנה לכהן גדול³ ובפרק ז' ממסכת פאה⁴, אם הלכה היא רופפת צריך ראה איך הציבור נוהג ונהוג כמותם. ומעולם לא נשמע שחמכב המילה ליום תשיעי מפני סעודת המילה שלא תיעשה ביום נוס, ואדרבה נוהגין כשהמילה היא בליל יום מכנין שם הילד מנחם, כמו שאם תהיה המילה ביום פורים מכניס אותו מרדכי⁵.

נחמה (7)

מצא פ"ב, שירה בקוצה הצדונית
בימי הביניים (ירושלמי, תלמוד), זמ' 205

מיחדת במינה היא גם דרך סיומה של חטיבת הקינות הקיליריות. הדכאון הקודר האופף את עולמן מתבהר לפתע מכוח שרשרת של פיוטי נחמות, שבהם מעודד הפייטן את רחמי הנבאה של האומה ומבשר לה בשורת עתיד מופלא ומבורך: נצח ישראל לא ישקר. במחרוזת שירה נלהבות מנבא הפייטן את אשר יארע באחרית-הימים, חודש אחרי חודש, בארץ-ישראל ובעולם כולו; ולבסוף, בקטע ארוך, כמעין סילוק נשגב, הוא מתאר את הברכה המופלאה שתהיה שורה בקרב הארץ בימות המשיח, את יום הדין האחרון, את החייגא שעתיד הקביה לערוך לצדיקים שבגן-עדן בסכסכו לפנייהם את לוחות ואת שור הבר, ואת הסעודה הגדולה שתיערך לצדיקים לעתיד-לבוא כגמול על סבלותיהם בעולם-הזה. קטע זה, שהוא מיוחד במינו מצד אופיו ומצד תכניו ביצירה הפייטנית הקלאסית כולה, מחזיר את חטיבת הקינות אל העמידה: בסופו באה הברכה הייך ולאחר-מכן שאר הברכות עד הסוף.

כפי שצויין לעיל, מפני אורכן המופלג של ההרחבות בברכה הייך של עמידות תשעה

9

Cecil Roth,
(April 1945)

Barcelona down to a period within living memory — and perhaps even to the present time, on Holy Saturday and Easter Sunday the children following an old practice very much in vogue provided themselves with wooden mallets and went about certain streets beating the pavements and the walls of the houses. These blows were supposed to kill any Jews who might be hiding inside the houses or cellars; the origin of the tradition in the abuse which is the subject of this paper is obvious.¹³ Thus the reflex of anti-Semitism continued in a community for five centuries or more after the departure of the last Jew!

It may be mentioned at this point that the segregation of the Jews at the Easter Period, from Holy Thursday to the following Sunday, which was enforced in some parts of Catholic Europe down to the close of the eighteenth century,¹⁴ was connected with this custom and had its protective as well as its contemptuous side; it was intended to ensure public order, by depriving the populace of the opportunity to attack isolated Jewish passersby, as well as to prevent the latter from appearing to contemn Christianity at the period of its melancholy anniversary.

Among the indigenous Jews of the south of France, who continued to live in Avignon and the Comtat Venaissin after the general expulsions of the fourteenth century, the regulation just described gave rise to a curious annual liturgical celebration. When Passover and Easter approximately coincided, as they so often did, Holy Thursday or one of the following days was termed by the Jews Yom ha-Hesger יום ההסגר or the Day of Shutting In, and additions to prayers were made in the synagogue service referring to

¹³ *Church Times*, 16th March 1900, quoted in *Notes and Queries*, IX, v. 315.

¹⁴ The restriction first makes its appearance apparently with the third Council of Orleans (538): it continues at least down to the Venetian *Condotta* of 1777.

"The EASTERTIDE STONING OF THE JEWS—ROTH 367
and its Liturgical Echoes"

the occasion but converting the segregation from a token of contempt to one of distinction. The most remarkable addition begins with the words בהיכל סגורה כבה מלך פנימה; I have ventured to turn it into English:¹⁵

Like a Princess set away
In her palace on this day;
Hidden, like a lovely maid
Thus her prayer 'fore God she laid
(Him Whose spirit, wondrous-wise
Every being vivifies)
'Rouse Thee, at this Spring-tide feast
Till our servitude hath ceased'.¹⁶

The tradition of the liturgical celebration of the Easter-tide abuses, is as it now appears, an old one, inherited like the practice of segregation itself from the period of the primitive abuse of Lapidation. My friend Mr. J. P. R. Lyell of Abingdon has recently acquired a manuscript written in a fifteenth-century Spanish hand comprising some 360 hymns and poems for various occasions of the Jewish religious year. Its provenance is more precisely determined by the fact that it comprises a number of remarkable compositions

¹⁵ See the Liturgy for the Three Festivals according to the rite of P. T. O.

¹⁶ On the occasion of the Day of National Solidarity in Nazi Germany, on December 3, 1938, when no Jew was permitted to show his face in the streets, I sent this version to the London Times, with the observation: "This prayer has not been recited by Jewry for many generations. May one hope that on this occasion, when it is given actuality once more by this brutal reaction, it will be echoed by Christendom as well?" A few days after, I received, with the Frankfort post-mark, the following unsigned letter: "The little poem, 'The Day of Shutting In', was on the 3. Dec. a little comfort and help to me, as I lay in bed and had nothing but tears all day. I fear there shall be coming more such days and I do hope the poem will be a comfort to some more people here.

I remain with best regards,

"One for many fellow-sufferers"

10

הרואה פרק תשיעי ברכות

נר

עין משפט
נר מעשה

הרואה מקוסענטענו כו נסיס לישראל . כגון עק דקמי לקמן
מעברות היס וריקון ונהלי דקנין ל' : ויקון וועטום
ורעמיס . מפרש בגמרא : **מלא עולם** . לפי דללו דקנין או נכסותין
למרחוק : כרוך עושה כרמשים . ובגמרא (ד' ע"ג) פריך למי דק
דלעול ללו מעשה כרמשים ניגוה : הויה א"ר

הרואה וכו' לומר כרוך טעמה נסיס לאכותיו וכו' . פירש
ה"ר שמשיה דכל אי ברבית לדיניה לדיניה סס
ומלית כרוך ליה ל' אלסו מן השנים וכן כהב רעמו ממשין
מקלו ס' ה"ר יוסף רמל לפרך על הכרוך כרוך ליה ל' אלסו מן
השנים כהו ונעשהו מלא שנים וכן

פד"י וייתו ויבולנו דפירקין דבי
וישאל סו' כל כרעה סתין דק' וכו'
וגדאל דרבינו דחוקא דהואה ממשין
י"ס למש"ס י"ס דומיה דהואה י"ס
הנדול לפדקיס דלמך כדומלנו
דפדקיס הי"ס כנסים י"ס :

שעקר טעום מהלגו כדומלנו
מהטו כנסתקדק טעום
מכל חין ישראל :

על הנשקות . לא על כל נהרות
היינו אלא לדבט נהרות
דכתיבו קראו כמו חוקי ופדת
לכני

על *בשירות ריעה אימר ברוך דין האמת בנה בית הרש *וקנה כלום
הרשים אימר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כבוד על הרעה מעין
על הטובה ועל הטובה מעין על הרעה *הזניעק לשעבר דרו זו תפלת שיא
היתה אשתו מעיברה ואמר יהו רצון שתלה אשתו ובר דרו זו תפלת שיא
היה בא בדרך ושמע קול צוהה כבוד ואמר יהו רצון שלא *תהא בתוך ביתו
הרו זו תפלת שוא הנכנס לברך מחפלא שרום אדת בכניסתו וארת ביציאתו
כן עוואי אימר *איבע שרום בכניסתו ושחום ביציאתו יתון הודאה על שעבר
וצניעק על העתיד *מי"ב אדם לברך על הרעה בשם שמכבוד על הטובה
*יארכת את ה' אלהיך בכל לבבך וגי' בכל לבבך בישני יצרך ביצד
טיב וביצד הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מארך בכל
מטינך ד"א בכל מארך בכל מדה ומדה שהיא מוהד לך היי מודה לו לא
יקל אדם את ראשו כנגד שיער המורה שהיא מבין כנגד בית קדש הקדשים
*אלא יבנם להר הבית במקלו ובכנעלו ובפינתו ובאבק שעל רגליו ולא

החלום : לקבולנו **בשפתה** . (משנ' ע"ג)
לפרך על מדה פדעטוה כנס
נשם : אלסו . לדין דין כמו עד
האלהים י"ס דבר כניהם (מ"ח ע"ג)
וכס כדכרל . וכן כשהי : סוס
כפדים סרנוול . להקילו ממשנו :

לשלוס ותן חלקי [ג] בתורתך ותרנלני לירי מצוה ואל תרנלני לירי עבירה
ואל תביאני לירי המא ולא לירי עון ולא לירי נסיון ולא לירי ביוון
וישלוס כי יצר טוב ואל ישלוס כי יצר הרע ותצילני מפגע רע וכחלאים
רעים ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים ותהא מנחם שלכה
לפניך ודאר עיני פן אוישן המית ברוך אתה ה' המאיר לעולם כולו
בכבודו י"ב מהער אומר אלהי נשמה שנתה כי מותרה אתה יצרתה כי
אתה נפתחה בי ואתה משמרת בקרבי ואהה עתיד ליטלה ממני ולהחיותה
בי לעתיד לבא כל זמן שתעשה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי
ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות ברוך אתה ה'
המחזיר נשמות לפגרים מרים י"ב שמע קול תרגולא ליבא ברוך אשר
*נתן לשכני בינה להבחין בין י"ב ובין לילה כי פרת עיניה ליבא ברוך
פוקח עורים כי *תריץ ויתוב ליבא ברוך מתור אחרים כי לביש ליבא
ברוך מלביש ערומים כי וקף ליבא ברוך ווקף בפופים כי נרות לארעא
ליבא ברוך ווקף הארץ על המים כי כסני ליבא ברוך המבין מצעדי גבר כי
סיים כסאניה *ליבא ברוך שעשה לי כל צרכי כי אשר המיוניה ליבא ברוך
אוה ישראל בגבורה כי פרים סודרא על רישיה ליבא ברוך עומר ישראל
בתפארה י"ב מעטף בציצית ליבא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו
לדחעטף בציצית י"ב כע *חפילין ארעויה ליבא ברוך אשר קדשנו
במצותיו וצונו לדעיה חפילין *ארישיה ליבא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו
על מצות חפילין י"ב משי ידיה ליבא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על
נפילת דים כי משי אפיה ליבא ברוך המעביר חבלי שינה מעיני והעלה
מעפעפי ויהו רצון מלפניך ה' אלהי שתרנלני בתורתך ודבקני במצותך ואל תביאני לא לירי המא
ולא לירי עון ולא לירי נסיון ולא לירי ביוון וכוף את יצרי להשתעבד לך ורחמי מאדם רע ומחבר
רע ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעילבך והעני הוים ובכל יום לון ולהסד ולהדמים בעינוך ובעיני
כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל : חייב אדם לברך
כו : מאי חייב לברך על הרעה טובים על הטובה אילימא בשם שמכבוד על הטובה המוב
והמפ"ב כן בפרך על הרעה הטוב והמטיב והרען על בשורות טובות אימר הטוב והמטיב על
בשורות רעות אימר ברוך דין האמת אמר רבא לא נצרכה *אלא לקבולנו בשמחה אמר ר' ארא
משום ר' לוי מאי קרא °חסד ומשפט *אשירה לך ה' אומרה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה
רבי שמאי בר רבנא אמר שרבי *בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר וזו מדה

ל' ס' י'

שלא נהנה כדמחשט כפרק שלישי
דמניול (דף ע"ג) גבי מי בנה ראה
מלואות מימיו דבלי עמלה בטי
שוינה מן הארץ : **אשר** קדבט
במלואו וטוט להניח חפילין . כיון
דחלתה הנחתו כדכתיב י"ס לברך
להניח אהל בכל רחם מברך על מילה
ולא להניח שכבר החמיל והניח אהל
מסם ובפ' הקומץ (מנחות ל"ג ע"ג) אמר
לא סח מברך אהה סח מברך חסו
פ"ה דעל שתי חפילין קאמר דמברך
כרעה אהה על כהנין בלא סח
כדקיס דוחק לומר דלא סולכטו
שתי כרעות דלהניח ועל מילה אלא
כספח ועבר טעיה . לכן פ"ה
דעל על ראה שהיא גמר מילה
ועיקר דעם ד' כדוס וכו'
מברך על מנה אהל סח מזה
ומברך חסו על כל ראה וכן
כשימוח רבא דנאויס ופ"ה
גבי סח מברך חסו אס יניח כל
ראה לגד דלון מעטבין זה אהה זה
מברך חסו על כל דאה כנגד ומה
שלא סולכטו הנ"ל על כל ראה כנגד
מברך חסו לפי שאין רעיוה כלל
להניח זה בלא זה דחפילין כי כד
חבו שתי (כ"ה ל' ע"ג) וכן פ"ה רבינו
סח כשחפילין וכן רבינו אלחנן
בסדר חקן תפלה עלו כהן כן :

שלא נהנה כדמחשט כפרק שלישי
דמניול (דף ע"ג) גבי מי בנה ראה
מלואות מימיו דבלי עמלה בטי
שוינה מן הארץ : **אשר** קדבט
במלואו וטוט להניח חפילין . כיון
דחלתה הנחתו כדכתיב י"ס לברך
להניח אהל בכל רחם מברך על מילה
ולא להניח שכבר החמיל והניח אהל
מסם ובפ' הקומץ (מנחות ל"ג ע"ג) אמר
לא סח מברך אהה סח מברך חסו
פ"ה דעל שתי חפילין קאמר דמברך
כרעה אהה על כהנין בלא סח
כדקיס דוחק לומר דלא סולכטו
שתי כרעות דלהניח ועל מילה אלא
כספח ועבר טעיה . לכן פ"ה
דעל על ראה שהיא גמר מילה
ועיקר דעם ד' כדוס וכו'
מברך על מנה אהל סח מזה
ומברך חסו על כל ראה וכן
כשימוח רבא דנאויס ופ"ה
גבי סח מברך חסו אס יניח כל
ראה לגד דלון מעטבין זה אהה זה
מברך חסו על כל דאה כנגד ומה
שלא סולכטו הנ"ל על כל ראה כנגד
מברך חסו לפי שאין רעיוה כלל
להניח זה בלא זה דחפילין כי כד
חבו שתי (כ"ה ל' ע"ג) וכן פ"ה רבינו
סח כשחפילין וכן רבינו אלחנן
בסדר חקן תפלה עלו כהן כן :

כל־היום ואין לאל נרה: פרי אדמתך וכל־יגיעה יאכל עם אשר לא־העמתי יחיות רק עשוק ורצוץ כל־הימים: והיית משגוע ממראה עיניך אשר תראה: וככה יהיה בשחין נע עלי־הברקים ועל־השקים אשר לא־תוכל להרפא מפני רגלך ועד צדקתך: יולך יהיה אתך ואת־מלכך אשר תקים עליך אל־גוי אשר לא־יודעת אתה ואת־היה ועבדת שם אלהים אחרים עץ נאבון והיית לשמה למשול ולשניגה בכל העמים אשר ינהגו יהיה שמה: ירע רב הוציא השדה ומעט האסף כי יחסלנו הארבה: פרמים תטע ועבדת ויין לא־תשתה ולא האגר כי תאכלנו התלעה: ויתים יהיו לך בכל־גבורה וישמן לא תסוף כי ישל ויהי: בנים יבנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשיבי: כל־עצב ופרי אדמתך יקריש הצלצל: הגר אשר בקרבך ועלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד משה משה: הוא ילך ואתה לא תלוגו הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב: וכאז עליך כל־הקללות האלה ירדפו ויהיגו עד השמרה כי לא ישמע בקול יהיה אליהם לשמר מצותיו והקטנו אשר צונו: והיו בר לאות ולמופת ובו־רצף עד־עולם: תחת אשר לא־עבדת את־יהוה אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל: ועבדת את־אלהיך אשר ישלחנו יהיה בר ברעב

לא תעשה מלאכה: שבעה שבעת תספור־לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבעות: ועשית חג שבעות ליהוה אלהיך מסת נדבת נדך אשר תתן כאשר יברכה יהוה אלהיך: ושמת לפני יהוה אלהיך אתה ובגנך ובתה ועבדך ואמתך ותלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכון שמו שם: וזכרת כי־עבד היית במצרים: ושמרת ועשית את־החקים האלה: חג הסוכות תעשה לה שבעת ימים באספה מגרנה ומזקנה: ושמחת בחגי אתה ובגנך ובתך ועבדך ואמתך ותלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבעת ימים תחג ליהוה אלהיך במקום אשר יבחר יהוה כי יברכה יהוה אלהיך בכל תבואתך ויככל מעשה ידיך ויחיות אר שמה: שלוש פעמים י בשנה יראה כל־זכורך את־פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות ולא יראה את־פני יהוה ריקם: איש במתנת ידו בברכה יהוה אלהיך אשר נהנ־לתי: סכס

כך וכל־היום

עבדו־ישם הגוים אשר אתכם ורשים אתם את־אלהיהם עלי־ההרים הרמים ועלי־הגבעות ותחת כל־עץ רענן: ונתפתם את־מוצחתיכם ושברתם את־מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעו: ונאפרתם את־שמים מן־המקום ההוא: לא־תעשון בן ליהוה אלהיכם: כי אם־אל־המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם מקל־שבטיכם לשים את־שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: והבאתם שמה על־היכם וזבחיהם יא: מעשרתיכם ואת הרומה ודבם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרבם וצאנכם וצבאתם־ישם לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובחתיכם אשר ברכך יהוה אלהיך: לא תעשון בכל אשר אנחנו עשים פה היום איש בל־האשר בעיניו: כי לא־באתם עד־עתה אלי־במוטתה ואל־בהנהלה אשר־יהיה אליהם יתן לה: ועברתם את־הסור־ו־ושבתם בארץ אשר יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והיית לכם מקל־אזיבכם מסביב וישבתם בשח:

ויהוה המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם בו לשכון שמו שם שמה תביאו את כל־אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מ־בחר נדריכם אשר תדרו ליהוה: ושמחתם לפני יהוה אלהיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהתיכם ותלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם: השמר לך פן־תעלה על־תיך בכל־מקום אשר תראה: כי אם־במקום אשר יבחר יהוה באחד שבטיך שם תעלה על־תיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה: רק בכל־אות נפשך תזבח! ואכלת בשר בכרפת יהוה אלהיך אשר נתן־לך בכל־שעריך הטמא והטהור ואכלנו בצבי וכאיל: רק תרם לא תאכלו על־הארץ תשפכנו במים: לא־תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך וצחורך ובכרת בקרב וצאנך וכל־גדריך אשר תדר ונדבתיך ותרומת נדך: כי אם־לפני יהוה אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו אתה ובגנך ובתך ועבדך ואמתך ותלוי אשר בשעריך ושמחת לפני יהוה אלהיך בכל משלח ידך: השמר לך פן־תעזב